

شکل دهنده فکرات) ← اسلام شناسی

پایه دین اسلام ← اعتقادات پاک اسلام

* فن دهنده دین پیامبر است که در حد دانشمند، فایده‌ها را
آسه نه دانش، مگر در حد دانشمند (نقد)

درس پنجم

احکام و فقه اسلامی

سوال ۱۲ امام کاظم (ع) دین را بر خدا را به چه تشبیه کرده‌اند؟

در درس پیش گفتیم که یکی از اجزای شجره طیبه اسلام، فقه است. (دین‌داری و دین‌گستری بر اساس دین فهمی، از ضروریات حتمی و حیاتی زندگی به شمار می‌آید) اسلام شناسی غذای روح و شکل دهنده فکر انسان است و پایه دین اسلام اعتقادات پاک اسلامی یعنی توحید، معاد و نبوت

است. از چندین آیه از آیات سوره هود به روشنی استنباط می‌شود که دعوت مشترک تمام پیامبران به ایمان راسخ به توحید و معاد بوده است. به قول امام کاظم (ع) دنیای بی خدا کشتی سرگردانی است در اقیانوس بی پایان فرد غیر موحد، فردی بریده از خالق، مالک و گرداننده هستی است؛ بنابراین، زمام وجودش از هم نسیخته است و شیطان و شیاطین و هوای نفس می‌توانند او را به هر جهتی که بخواهند، ببرند. نگاهی به تاریخ اسلام به خوبی نشان می‌دهد که چگونه پیامبر با دعوت مخلصانه، پاک و بصیرتمندانه خود در مکه توانست مردم را از شرک و بی‌خدایی نجات دهد و موحد و مطیع فرمان پاک خداوند کند (او با دعوت به قیامت، و به خصوص بهشت) و رعایت احکام اسلامی، یارانش را با زندگی سالم و پاک و ابدی زیبایی آشنا کرد و با این کار به حیات گذرا و پراز درد و گناه انسان‌ها معنا و مفهوم بخشید) باید بگوییم که با ایمان به معاد هیچ کس پوچ گرا نمی‌شود. (دوران مکه گرچه پر

۴ پیامبران) چگونه به حیات گذرا و پراز درد در دنیا معنا و مفهوم بخشید؟

دوران مکه براساس مؤمنان چگونه دوران بود؟ اثرات و نتایج این دوره را بنویسید؟

از درد و رنج بود و مشرکان از هرگونه آزاری در حق مؤمنان دریغ نمی کردند، اما ایمان به توحید و قیامت و رعایت احکام اسلامی را در مردان و زنان شکوفا کرد؛ به طوری که نام آنان در تاریخ بشریت برای همیشه می درخشید. آنها با الگو گرفتن از پیامبر رحمت، برای خود زندگی هایی سرشار از معنا و معطر به عطر ایمان ساختند (امروزه اگر بعضی از مسلمانان از مفهوم عبادت و اخلاق دورند، این امر ریشه در دوری آنان از اعتقادات پاک ایمانی دارد) کسی که بدون هیچ دلیلی اهل نماز نیست، به روزه و رمضان بی اعتناست، زکات نمی دهد، می تواند حج به جا آورد ولی از آن غافل است، به حج دلیل است؟ (که پایه های اعتقادی محکم ندارد و از اسلام و دین فقط پوسته ای را شناخته که از مغز توحید و قیامت تهی است) آری، مسلمانانی که تا حدودی متعهد به انجام دادن عبادات اند اما از اخلاق و صفات ایمانی به دورند، مشکلساز این است که در معرفت دینی نقص دارند و اعتقاداتشان سطحی و غیر محکم است. (۸) **حیث است؟**

هر که در او جوهر دانایی است
 بر همه چیزش توانایی است
 معرفت دین عامل یوایی و توانایی انسان *

سوال ۹ بررسی فقه و جایگاه آن به ما می آموزد که با رعایت احترام به مذاهب فقهی یکدیگر، در جست و جوی حق و رسیدن به سنت پاک پیامبرمان باشیم (۹) اختلاف فهم در هر زمینه علمی و معرفتی کاملاً طبیعی است و به طور خاص (اختلاف برخاسته از مراجعه ما به متون دینی و فهم ما از آنهاست) (۱۰)

۱۰ اختلافات فقهی ما برخاسته از چیست؟

تعریف فقه اسلامی ۱۱ واژه فقه به چه معناست، تفقه در دین یعنی چه؟
 ۱۱ واژه فقه به معنای فهم عمیق و تیزهوشی است و تفقه در دین یعنی فهم دقیق دینی (علما در اصطلاح اسلامی و شرعی از فقه تعریف های گوناگونی ارائه داده اند) (۱۲) امام اعظم ابوحنیفه **چگونه** فقه را شناخت آنچه برای وجود انسان مفید یا مضر است تعریف کرده است. امام شافعی **چگونه** فقه را علم به احکام شرعی عملی می داند که از دلیل های شرعی گرفته شده است (۱۳) احکام زمینه های متفاوتی دارد. برای درک صحیح احکام شرعی عملی مثالی از حج می آوریم (رعایت قوانین مربوط به سفر هوایی، آداب و رسوم مربوط به فرودگاه و خروج از کشور و... احکام قانونی این سفر مبارک است) (۱۴) بردن فرج و دارو برای کسانی که بیمارند و دوری از خوردن و آشامیدن بعضی چیزهایی که سلامت حاجی را به **۲**

۱- جا داشت که در این کتاب بستر از این مختصر، درباره مسئله ستاید و قیمت سخن گفته می شد اما چون کتاب دین و زندگی به این امر مهم پرداخته است، به همین مقدار بسنده می کنیم.

۲- نظامی گنجوی، مخزن الاسرار ۱۲ تعریف اصطلاحی فقه از دیدگاه امام ابوحنیفه را نام ببرید؟

- ۱۲ از احکام قانونی فرج، دو مورد را نام ببرید؟
 ۱۳ از احکام بهداشتی فرج، دو مورد را نام ببرید؟

۱۵ از احکام شرعی عملی حج دو مورد را نام ببرید؟

خطر می اندازد، احکام بهداشتی حج است... اما اینکه طواف کعبه چند دور است و از طرف راست یا چپ انجام می شود و... از احکام شرعی عملی حج است و فقه به چنین مسائلی می پردازد (بنابراین، موضوع فقه، اعمال و اعمال شرعی مکلفان است) ^{۱۴} ^{۱۵}

سوال ۱۴

ویژگی های فقه اسلامی ۱۷ جنب عملی اسلام چیست؟ و بر چه اساس بنا شده است؟

۱۷ فقه اسلامی، به عنوان بخش عملی اسلام، بر اساس قرآن و سنت و سایر دلایل شرعی بنا شده است (۱۷) و با بخش اعتقادی اسلام ارتباطی مستقیم دارد. (به این معنی که مکلف خود را به آن پایبند می داند؛ چون به ریشه و اساس آن، که ایمان به توحید و قیامت و رسالت است، اعتقاد دارد و علت اینکه می بینیم

همیشه در قرآن و سنت اعمال فقهی به ایمان مرتبط شده، همین است؛ مثلاً مکلف روزه می گیرد؛ چون مؤمن است) و خدایش فرموده: ۱۸ وجود ارتباط بین جنب اعتقادی اسلام با جنب عملی آن چیست؟ چرا به بازر ^{۱۸} «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُتِبَ عَلَیْکُمُ الصَّیَامُ»؛ «ای کسانی که ایمان آورده اید! روزه بر شما واجب شده است.»

بنابراین تعهد فقهی در اصل تعهدی مبتنی بر اعتقادات فقهی است. فردی که زکات می دهد و در پرداخت آن آداب و شرایط و محدوده ای را رعایت می کند، به گونه ای نشان می دهد که با اصل و ریشه دین در ارتباط است و هرچه این ارتباط آگاهانه و مخلصانه تر باشد، دین داری فرد، زیباتر و پرثمرتر است.

۱۹ تفاوت فقه اسلامی و قوانین بشری را نام ببرید؟ (۵ مورد)

فقه اسلامی با قوانین بشری که ساخته و پرداخته ذهن انسان هاست، تفاوت هایی اساسی دارد که در اینجا برخی از آنها را به اختصار توضیح می دهیم.

۱- اساس آن وحی و قرآن است؛

باید دانست که اعتبار سایر پایه های فقه (سنت و اجماع و...) هم مبتنی بر قرآن است. منشأ وحیانی فقه آن را در عین زمینی بودن به آسمان ها می برد؛ در حالی که قوانین بشری هر چقدر هم که مهم باشند

- ۱- الفقه الاسلامی و ادلته، جلد اول، ص ۳۳
- ۲- مکلف به فرد بالغ، عاقل و مختاری می گویند که تکالیف شرعی، به اعمال او مرتبط است؛ یعنی برخی از اعمالش بر اساس شریعت اسلامی، واجب و برخی مستحب، برخی حرام و برخی مکروه و بعضی مباح است.
- ۳- الفقه الاسلامی و ادلته، جلد اول، ص ۳۲
- ۴- سوره بقره، آیه ۱۸۳

فتوا

حرام بودن اخذ آن

حائز بودن اخذ آن

در هر دو صورت دارد

ابراء یا مدعی پس گرفتن قرض

ماضی: پس گرفتن قرض را جایز نداند ← تراوش نکردن ماضی است

و محترم شمرده شوند، باز بشری هستند و به وحی ربطی ندارند.

۱۹- ویژگی دینی دارد: ۲۰ و تراوش دین فقه اسلام را با قوانین دنیوی و بشری مقایسه کنید؟

این ویژگی دینی است که مقوله حلال و حرام را در آن ایجاد می کند. در قوانین دنیوی حکم قاضی

و تراوش فکری قانون گذار محدوده احکام را روشن می کند اما در فقه اسلامی فقط حکم مستقیم

خدا و پیامبر و یا اجتهاد مجتهد و فقیه که مرتبط با قرآن و سنت و در ارتباط با حلال و حرام شرعی

می باشد تعهد بیشتری در مخاطب ایجاد و او را پایبندتر کرده و در سرنوشت اخروی او تأثیر مستقیم

دارد. به عنوان مثال ابراء یکی از احکام دینی مرتبط با قرض است. در حکم ابراء شخص قرض دهنده

قرضی را که بر فرد مقابل دارد به خاطر رضای خدا می بخشد حال اگر فرد ابراء کننده (بخشنده قرض)،

(پس از ابراء) مدعی قرض خود شود منتهی به حرام بودن یا پس گرفتن آن، فتوا می دهد اما قاضی

پس گرفتنش را روا می داند. بنابراین در دینی بودن فقه حلال و حرام بودن اعمال مورد نظر است.

۱۹- ۳- پاداش و سزای دنیوی و اخروی دارد: در کدام ویژگی فقه

در قوانین وضعی، مجازات و پاداش، فقط دنیوی است. یعنی برخی از کارها مثل کار کارمندان

دارای پاداش هستند و برخی از اعمال مانند دزدی و اختلاس مجازات دارند؛ اما نکته ای که در اینجا

مهم به نظر می رسد این است که تمام خدمات و کارها همیشه معلوم و علنی نیست و گاهی از نظرها پنهان

می مانند. همچنین انجام دهندگان اعمال لازم و واجب در درجه اتقان و کیفیت انجام کار با یکدیگر

یکسان نیستند. در مقابل، کارهای بد نیز در بسیاری از موارد پنهانی انجام می شود و متخلفان از چنگ

قانون فرار می کنند؛ ضمن اینکه در قوانین بشری برای آن اعمال پنهانی پاداش یا مجازاتی در نظر گرفته

نشده است. (اما در فقه اسلامی که قانون خدایی است تمام اعمال مکلف (آشکار و پنهان)، پاداش و یا

سزا دارد و در پرونده اعمال توسط فرشتگان ثبت و ضبط می گردد و هیچ عملی ضایع و تباه نگشته و

در ترازوی عدل الهی در قیامت، ارزش هر کار به طور دقیق سنجیده می شود.)

۲۱ پاداش و سزای اعمال مکلف در فقه اسلام چگونه است؟

۱۹- ۴- ماندگار و زمان شمول است: ۲۲ مورد از اصول دائره تغییر ناپذیر فقه را نام ببرید؟

فقه، اصولی دائمی دارد که تغییر ناپذیر است (مثل تراضی و خشنودی خریدار و فروشنده در معامله،

حمایت از حقوق فرد و جامعه و مبارزه با جرم و جنایت). اما در عین حال در فقه اسلامی قیاس و

مصالح عمومی و خصوصی انسان ها هم در نظر گرفته شده و قواعد و قوانینی دارد که بر اساس

شخص، زمان و مکان های مختلف می تواند تغییر کند و در نتیجه فتوا به تغییر آن داده می شود؛ مثلاً

بر اساس موازین فقهی، حسنات (اعمال نیک) و سیئات (اعمال بد) می تواند بنا بر فرد و زمان و مکان،

وزن مخصوص پیدا کند.

۲۲ فقه اسلام بر چه اساس می تواند تغییر کند با ذکر مثال توضیح دهید؟

۱۹ - ۵- جهان شمول است.

آنرا توضع دهید

سوال ۲۳ یکی از تفاوت های بسیار مهم فقه با قوانین بشری، شمول و گستردگی فقه اسلامی است. (فقه اسلامی در صدد است رابطه انسان را با خدا، مردم و جامعه، محیط زیست و آنچه در آن است (همچنین خود فرد مکلف) اصلاح کند. فقه جز همه اینها، قانون دین و دولت است و برای تمام بشریت وضع شده و در بی خوشبختی دنیوی و بیکه ابدی برای انسان است. احکام آن تلفیقی است از عقیده (از جهت مرتبط بودن با عقیده)، عبادت، معامله و برخورد با همگان. از طرف دیگر، فقه با درون انسان مرتبط است و در عین حال ظاهر را هم در نظر دارد؛ به همین سبب، شمول و فراگیری آن بسیار وسیع تر از قوانین بشری است.) اکثرن که از شمول و گستردگی فقه سخن گفته شد، لازم است این ویژگی از ویژگی های فقه اسلامی به طور گسترده تری بررسی گردد. فقه اسلامی از این زاویه به دو دسته عبادات و معاملات تقسیم می شود. در اینجا این دو دسته از احکام را به صورت مختصر شرح می دهیم و تبیین می کنیم.

۲۴ (۱) احکام عبادات: موضوع این بحث، رابطه انسان با خداست؛ گرچه در اکثر موارد، بخش عبادات هم بی ارتباط با انسان ها نیست.

۲- احکام معاملات: منظور از معامله در اینجا فقط خرید و فروش نیست بلکه تعامل و ارتباط شخص با دیگران نیز هست (به شکل فردی و یا رابطه مسلمان با جامعه اسلامی و دیگر جوامع به صورت جمعی).

۲۵ (الف) احکام مربوط به خانواده: امروزه این مورد را (به خصوص در علم حقوق) احوال شخصیه می نامند؛ اموری مانند ازدواج، طلاق، نفقه، ارث و نسب. بنابراین، حیظه احوال شخصیه ارتباط زن و شوهر و فرزندان و در مواردی مانند ارث در برگیرنده سایر وابستگان خانوادگی است.

۲۵ (ب) احکام اقتصادی و مالی: این مورد در ارتباط با حقوق مالی افراد و تعهدات آنها در نظام پول، سرمایه، ثروت و دارایی است؛ داد و ستد، کشاورزی و باغداری، تجارت، گمرک، مالیات، معادن جامد و مایع و اموری مانند صدقه، زکات، نذورات، قرض الحسنه. این بخش از فقه را امروزه احوال عینی می گویند.

۲۵ (ج) احکام مدنی: این احکام به ارتباط افراد و مبادلات آنها در موضوعاتی مثل رهن، کفالت و اموری مربوط می شود که حقوق شهروندی در آنها بیشتر نمایان و مورد نظر است.

۱- زکات و صدقه و نذورات از سرب عبادت اند؛ چون به تقرب انسان به خدا مربوط می شوند و از جهت دیگر از معاملات به حساب می آیند؛ چون به مسئله مالی و رابطه انسان ها با هم (از این لحاظ) ارتباط دارند.

۶۵) د) احکام جنایی: این نوع از احکام مربوط به جرایم مکلف و مجازات‌های مربوط به آنها است. آنچه در این بخش بیشتر مورد نظر است، حفظ جان، مال، اموال، آبرو و حیثیت مردم، هم به صورت فردی و هم به صورت جمعی (و به قول فقها حفظ نسل) است.

۶۵) ه) احکام مرافعات و اجراهای مدنی و جنایی: این بخش از احکام، به قضاوت و دعاوی و راه‌های اثبات شهادت در دادگاه، قسم خوردن در دادگاه و سبک و روش محاکمه، و فصله دادن دعاوی شکای و شکایت شونده مربوط می‌شود مردم حیثیت؟

۶۵) و) احکام سلطانیه یا دستوری: موضوع این بخش از احکام فقهی به حکومت داری و تنظیم نظام حکومتی و تأسیس پایه‌ها و اصول حکومت مربوط است؟ منظور اصلی از این بخش از احکام، برپایی عدالت توسط حاکم و پایبندی حاکمیت و مردم به قوانین است.

۶۵) ز) احکام بین‌المللی و سبیر: این بخش از احکام به رابطه دولت اسلامی با سایر دولت‌های همسایه و غیر همسایه مربوط می‌شود. موضوعاتی مانند صلح و جنگ، پیمان‌هایی بین کشورها، و تنظیم روابط احترام متقابل با دیگر دولت‌ها از جمله احکام مربوط به سبیر است.

۶۵) ح) محاسن و مساوی: محاسن یعنی خوبی‌ها و مساوی یعنی بدی‌ها حفظ نظم و انضباط اجتماعی و گاهی هم فردی، موضوع این بخش از فقه است؛ از جمله: منوعیت عربده‌کشی، مردم آزاری، آلوده کردن محیط زیست و در مقابل، حفاظت از اموال عمومی و یا تخریب آن.

سوال ۲۲ اصل اباحت را به عنوان یکی از ویژگی‌های دین اسلام توضیح دهید؟

۲۶) یکی از ویژگی‌های دین اسلام این است که بهره بردن از اشیا و نعمات را در اصل، روا و مباح می‌داند. این ویژگی موجب می‌شود که مسلمان در مقابل دین احساس امنیت کند و با تمام وجود معتقد شود که حرام کردن برخی امور برای رفع نیازهای جسمی و روحی است. دین می‌خواهد انسان از چیزهایی که واقعاً مفیدند، استفاده کند و از آنچه ضرر دارد، پرهیزد (باید بدانید که ممکن است گاهی دلیل حرام بودن اشیا و اعمال بر افرادی پنهان بماند) (این مسئله ناشی از این است که در تحلیل حکمت اشیا، انسان‌ها معمولاً به عقل یا یافته‌های خود تکیه می‌کنند و چه بسا عقل فردی در میدان تشخیص مصلحت لنگ بماند) ۲۷) پنهان ماندن دلیل حرام بودن اشیا، اعمال برابر افراد نامس از حیثیت؟

۲۸) (قرآن به ما امر می‌کند که در استفاده از نعمت‌های خداوند به دو گزینه حلال بودن و پاک بودن اهمیت

۱- دستور با ضمه دال به معنی قانون یا قانون اساسی و در اینجا به معنی قانون است.

۲- سبیر یا کسر سین و فتح یاء

۲۸) تراک کریم در استغاره از نعمتهای خداوند چه دستوری می‌دهد؟

۱ پیامبر (ص) مشمول مبارزه با بدعتها است ۲ اصل در بهره گیری از نعمتها مباح

پیام ها } بزرگ است مگر دلیل خاص بر حرمت باشد ۳ اسلام همانند با عظمت و اکین اعتدال است

۴ زینت همچون غذا مورد نیاز انسان است که هدف از آفریدن نعمات استفاده
دهیم (جلالاً طیباً) در سوره اعراف آیه ۳۲ با بررسی انکاری می گوید: **بِرَحْمَةِ رَبِّكَ يُنذِرُ مَنْ اسْتَفَاهَ**
«قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ...»

ای پیامبر، زینتی کار حلال و حرام کردن ناروای مسرکان را به آنها گوشزد کن و بگو هر کسی زینت های
الهی را که برای بندگانش آفریده، و همچنین روزی های پاکیزه را حرام و ممنوع کرده است.

بنابرین (ذلی پاک و روحی بلند و عقلی سالم است که به راحتی درک می کند که خداوند با حلال
و حرام کردن می خواهد انسان را کامل کند و از آفات مختلف دور نماید) **۵** علمای اسلامی در کتب
قواعد فقه، اصل اباحه را این گونه آورده اند: **الاصول فی الاشیاء الاباحه** (یعنی رویکرد اصلی شریعت
اسلامی در انتخاب نعمت ها و استفاده از آنها، جایز و روا بودن است و حرام کردن امور حتماً به دلیل
ضروری است که انجام دادن آنها برای فرد یا جامعه دارد) **۶** اصل در اشیاء و نعمتها مباح بودن است یعنی چه؟

۲۹ انسان چگونه می تواند حلال و حرام خداوند را درک کند و به صرف خداوندی برسد؟

خداوند در سوره حجرات ما دستور می دهد که چند عمل را انجام ندهیم:
مسخره کردن، عیب جویی کردن، لقب زشت دادن به دیگران، سوءظن و بدگمانی نسبت به دیگران،
تجسس در احوال دیگران و غیبت کردن. این محرمات منشأ بسیاری از بدی های اخلاقی اند و از
زشت ترین ردایل اخلاقی محسوب می شود.

تأثیر گناه در ایجاد اختلال در اخلاط بدن و بیماری های جسمی و روحی:
تحقیقات بسیاری به این نتیجه رسیده اند که دروغ گویی تأثیر قابل توجهی بر روی سلامت افراد
می گذارد. در این تأثیر گذاری سلامت افراد صدمه جدی می بیند. به محض اینکه دروغ از دهان فرد
خارج می شود، بدنش کورتیزون را در مغز او آزاد می کند. فقط چند دقیقه بعد، حافظه وی تلاش زیادی
می کند که هر دو قسمت ماجرا، یعنی هم دروغ و هم واقعیت، را به خاطر بیاورد. در چنین حالتی،
تصمیم گیری دشوار خواهد شد و حتی این امکان وجود دارد که فرد ناراحتی ناشی از این اتفاق را در
قلب خشم نشان دهد. این اتفاقات فقط در طول ۱۰ دقیقه می افتد.

از گناه تعابیر زیادی شده است که یکی از آنها «ذنب» است. ذنب به مفهوم دم و دنباله است؛ یعنی آثار
گناه در وجود فرد باقی می ماند و به دنبال او کشیده می شود.

گناهان ما نه تنها در آخرت عقوبت دارند، بلکه در همین دنیا نیز روی شخصیت ما تأثیر می گذارند.
وقتی ما طلب غفران می کنیم، در واقع از خدا می خواهیم که غیر از بخشش گناهان، آثار گناه را نیز از
وجودمان پاک کند. به طور خلاصه، پروردگار و صانع انسان قواعد خاصی را برای این جسم گذاشته
است که خروج از این قواعد خاص و رفتار کردن برخلاف آنها، روی جسم و اخلاط بدن تأثیر منفی به جا

می گذارد. پیامبر اعظم ﷺ می فرماید: «هر گناهی که فرد مرتکب می شود، نقطه سیاهی (سوداء) روی قلبش ایجاد می کند تا اینکه سیاهی ها زیاد می شود و کل قلب را می گیرد؛ بنابراین، گناه به معنی ارتکاب عمل، خارج از قواعدی است که خالق برای این وجود طراحی کرده است و مستقیماً اثر آن به خود گناهکار برمی گردد.

وسیله نقلیه ای را در نظر بگیرید که کارخانه سازنده، دستورالعملی برای نگهداری آن تدوین کرده و در آن، نوع و میزان سوخت و روغن و زمان تعویض آنها، سرعت مجاز و تمامی موارد را درج کرده است. حال اگر راننده خلاف آن عمل کند، لاستیکش را کوچک تر از حد معمول بگذارد، روغن و سوخت نامناسب در آن بریزد و با سرعت مجاز حرکت نکند، قطعاً به ماشین صدمه می زند و باعث تخریب آن می شود. بنابراین، کارکردهای گناه چون خارج از نظام تعریف شده برای وجود انسان است، وجود را تخریب می کند. این به گونه ای با مفهوم سودا در طب سنتی نیز منطبق است.

۴۱ محتوا و فرم را در فقه اسلام با ذکر مثال توضیح دهید؟

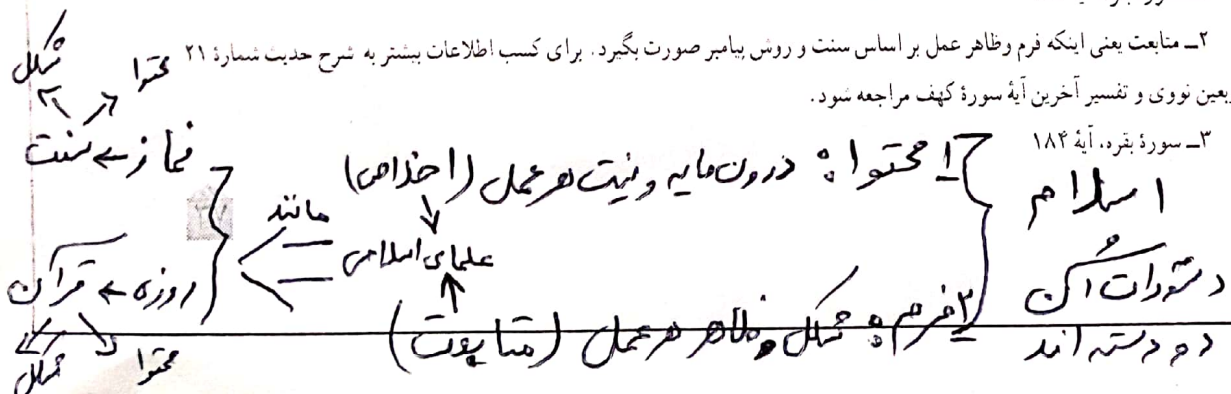
ضرورت آشنایی با فرم و محتوا در فقه اسلامی

تمام آنچه را که اسلام نامیده می شود، می توان به دو دسته فرم و محتوا تقسیم کرد. (محتوا درون مایه و اساس هر چیز است و علمای اسلامی آن را اخلاص (نیت و انگیزه) می گویند؛ مثلاً در بحث صیام (روزه) محتوا رسیدن به تقواست. به همین جهت، قرآن هدف از فرض شدن روزه را بر مؤمنان رسیدن به تقوا ذکر می کند، اما در عین حال به شکل و ظاهر هم - که علما آن را مناعت می گویند - در مورد روزه تصریح دارد؛ آنجا که از حکم روزه افرادی که مریض و مسافرنند سخن می گوید و به آنها امر می کند که بعد از بهبود یا اتمام سفر، روزه خود را (در زمانی دیگر) به جا آورند) همچنین، به کسانی که به هیچ وجه توان ادای فریضه روزه را ندارند، قالب دیگری از عبادت به نام فدیة (جبران مالی) را معرفی و امر می کند. آیا در سنت پیامبر هم مسئله پرداختن به محتوا و ظاهر دیده می شود؟ (رسول الله ﷺ همان طور که به محتوای خشوع و فروتنی در نماز عمل می کرد و مسلمانان را نیز به آن امر می نمود، به آنان فرمان می داد که ظاهر نمازشان را بر اساس ظاهر و شکل نماز خود آن بزرگوار تنظیم کنند و می فرمود: «صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي»؛ «آن گونه نماز بخوانید که مرا در حال نماز خواندنم می بینید»؛ یعنی ظاهر نمازتان مثل ظاهر نماز من باشد) بنابراین، برخلاف گفته برخی از افراد ساده اندیش، باید

۱- سوره بقره، آیه ۱۸۳

۲- مناعت یعنی اینکه فرم و ظاهر عمل بر اساس سنت و روش پیامبر صورت بگیرد. برای کسب اطلاعات بیشتر به شرح حدیث شماره ۲۱

۳- سوره بقره، آیه ۱۸۴

۱۳۳ توجه به عنوان ظاهر فقه اسلامی نشانه چیست؟ وجه تسمیه به دنبال دارد؟

به محتوای برنامه‌های اسلامی توجه کرد و در عین حال، به ظاهر فقهی آنها هم متعهد بود. در نماز همان گونه که خشوع را در نظر می‌گیریم، در عین حال، بر اساس روش پیامبر ﷺ نماز می‌خوانیم؛ زیرا **۳۳** به قول اهل علم، این توجه به محتوا و ظاهر، کمال بندگی را در انسان نشان می‌دهد و در عین حال، دین را از دستبرد تغییر و تحریف **←** تبدیل نجات می‌دهد و آن را آن گونه که بوده است، باقی می‌گذارد؛ چون تغییر و تبدیل احکام، خیانت و جسارت به خدا، پیامبر، دین و مخاطبان دین است.

اجتهاد و شرایط آن **۳۴** اجتهاد را از نظر لغوی و اصطلاحی تعریف کنید؟ به چه کسی مجتهد می‌گویند؟

۳۴ (اجتهاد در لغت به معنی تلاش و کوشش کردن است و در اصطلاح علمی، به تلاشی گفته می‌شود که فرد صاحب تخصص و توان دینی و فقهی، آن را انجام می‌دهد و هدفش کشف حکم شرعی و استنباط احکام از روی دلایل شرعی است. به کسی که دارای توان و تخصص اجتهاد باشد، مجتهد می‌گویند.) **۳۴**

سوال **۴۵** مجتهد باید از پنج موضوع مهم آگاهی کامل داشته باشد، آن را نام ببرید؟

- ۱- کتاب (قرآن)
- ۲- سنت (مجموعه گفتار و کردار رسول خدا ﷺ و همچنین تأییدهایی که از اعمال شرعی مسلمانان داشته است) *

۳- اقوال علمای صاحب نظر و اجماع‌های صورت گرفته در تاریخ فقه

۴- تسلط کافی بر زبان و ادبیات عرب

* تعریف «شم اجتهاد»: استعداد و توانایی و ذوق

مجتهد را در استنباط احکام شرعی، «شم اجتهاد» می‌گویند.

۵- شناخت کافی از قیاس و مهارت در آن. در نهایت نیز، استعداد و توانایی استنباط احکام را هم به عنوان شرطی لازم داشته باشد. این ذوق و استعداد را «شم اجتهاد» می‌گویند. مورد اخیر را بسیاری از اهل تحقیق ذکر کرده‌اند؛ زیرا فرد عالم بدون این ذوق و شم، فقط ناقل است و بیشتر از آنکه توان اجتهاد داشته باشد، کتابی گویاست.

۳۶ (به افرادی که توان اجتهاد ندارند و برای به دست آوردن حکم مسائل شرعی باید به اجتهاد مجتهدان رجوع کنند، مقلد می‌گویند. بنابراین، مراجعه فرد غیر مجتهد به مجتهد برای آگاهی از حکم شرعی، تقلید نام دارد) فرد مقلد بنا به اعتمادی که به مجتهد دارد، از رأی و اجتهاد او پیروی می‌کند. پس، تقلید، گرفتن حکم شرعی مسائل اجتهادی از مجتهد و پیروی کردن مخلصانه از آن است. **۳۶**

۳۶ مقلد و تقلید را تعریف کنید؟

۱- البته قصد از این سخن، کاستن مقام افراد ناقل نیست بلکه هدف این است که بدانیم اجتهاد جز توان علمی، نوعی تسلط و مهارت است و قضیه در حد نقل و ذکر اقوال باقی نمی‌ماند.

۳۷ منابع اجتهاد (با دلایل عقربه) را تعریف کنید؟ منابع اصلی و منابع فرعی اجتهاد را نام ببرید؟

(اجتهاد کاری کارشناسانه است که باید با رجوع به منابعی موثق و مرتبط با دین صورت گیرد. این منابع مهم را منابع اجتهاد و دلایل فقهی می‌گویند. قرآن، سنت، اجماع و قیاس منابع اصلی اجتهادند و استحسان، استصحاب، مصالح مرسله، عرف، شریعت‌های سابق و مذهب صحابه، سایر منابع اجتهاد به شمار می‌روند.) (۳۷)

بیشتر بدانیم

اجماع: در اصطلاح علمای اصول، اجماع عبارت است از اتفاق و هماهنگی قولی، فعلی یا تقریری مجتهدان، درباره مسئله‌ای که به حکم آن در قرآن و سنت رسول الله اشاره نشده باشد.

اجماع سبب می‌شود:

- ۱- تفرقه و دو دستگی در میان امت از بین برود؛
- ۲- باب اجتهاد باز بماند و انتخاب بهترین رأی، ممکن گردد؛
- ۳- هرگونه استبداد و دیکتاتوری و سوء استفاده از قدرت از بین برود.

۳۸ ادوار مختلف فقه اسلام را نام ببرید؟ (سه مورد)

ادوار فقه و طبقات فقها

فقه اسلامی ادوار مختلفی را پشت سر گذاشته است که می‌توان آنها را در شش دوره خلاصه کرد:

۳۸ دوره تکوین و ایجاد **لا به عنوان** **بسم از ادوار فقه اسلام ترویج دهید؟**
(در این دوره، پیامبر در میان صحابه بود. آیات احکام نازل می‌شد و پیامبر آنها را در صورت لزوم برای صحابه توضیح می‌داد و یارانش فقه را در زندگی شان عملی می‌کردند. این دوره تا سال آخر زندگی پیامبر طول کشید) (۳۹)

۳۹ شاخصه مهم این دوره این بود که عقیده و فقه در کنار هم ایجاد و تکمیل می‌شدند؛ به همین سبب، یاران پیامبر از فقه نهایت لذت معنوی را می‌بردند؛ چون **عقیده** و فقه در کنار هم ایجاد و تکمیل می‌شدند؛ به همین سبب، یاران پیامبر عابد را می‌دیدند که در مقابل پروردگارش نماز را با فروتنی و دقت با آداب مخصوص

به جا می‌آورد.) (۴۰) **شاخصه مهم دوره تکوین و ایجاد فقه اسلام چه بود، با ذکر مثال ترویج دهید؟**

۱- دبران گرامی در صورت لزوم می‌توانند در کلاس، منابع غیر اصلی را توضیح دهند؛ اما اینها فقط جهت اطلاع بیشتر در اینجا ذکر شده است.

دانش آموزان گرامی می‌توانند برای مطالعه در این زمینه به کتب اصول فقه از جمله ترجمه فارسی «الوجز» عبدالکریم زبانی، مراجعه کنند.

۴۱- دوره تاسیس رابہ عمران درمن دوره فقہ اسلام توسیع دہہ ۹

این دوره با خلافت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ آغاز شد و تا پایان سی سال خلافت طول کشید. در این دوره، صحابه فقہ را در کنار عقیدہ و قیّم، اخلاق و آداب و بصیرت (به گونه ای مستقل) بررسی می کردند. مباحث علم فقہ در این مقطع زمانی مستقل شد و یاران پیامبر آن را علمی مستقل و متمایز می دانستند. **۴۱** البته باید توجه کنیم کہ فقہ در این زمان جنبہ عملی محکمی داشته است و مسلمانان به فقہ و عمل به آن توجہی ویژه داشته اند.

۴۲- دوره کمال: ۴۲ در دوره کمال مجال فقہ اسلام چه نتایج حاصل شد؟ (سه مورد)

(حدود صد سالی از عمر اسلام گذشته بود کہ فقہ به اوج اجتهاد و تدوین رسید؛ مذاهب گوناگون اسلامی تشکیل شد و اصول فقہ ابداع آمد) دوره کمال تا نیمہ قرن چهارم هجری (یعنی حدود ۲۵۰ سال) طول کشید. **۴۲**

۴۳- چه عاملی سبب حجیم شدن فقہ در دوره شرح و بسط شد؟

پس از دراز کشیدن کمال، در گستره ای زمانی در حدود ۳۰۰ سال، کتب فقہی شرح و بسط فراوانی یافتند پیامد منفی آن چه بود؟ اما فقہ در این مقطع صفا و جنبہ عملی دو دوره اول را نداشت و همانند دوره سوم ہم فهم و عمق علمی در آن دیده نمی شد. در این دوره، کتاب های زیادی نوشته شد (اما نفوذ مسائل فرضی و غیر عملی، فقہ را سخت حجیم کرد؛ طوری کہ آموختن آن برای طالبان علم مشکل می نمود). **۴۳**

۴۴- دوره انحطاط: ۴۴ در دوره انحطاط فقہ اسلام، چه اقدام فقہی این صورت گرفت؟ (توسیع دہہ)

از حدود سال ۷۵۰ تا سال ۱۳۰۷ هجری قمری کتاب های بسیاری تألیف شد اما در این دوره، دیگر اجتهاد بسیار کم صورت می گرفت و استادان فقہ در واقع فقط ناقل فقہ و آرای گذشتگان بودند.

۴۴ (در این دوره یک کار بسیار خوب علمی انجام شد و آن این بود کہ حکومت عثمانی در آخرین دوره اقتدارش دستور داد گروهی زبده از فقہای مصر، نشریه ای به نام «الاحکام العدلیہ» را تألیف کنند. با تألیف این نشریه، مجموعه ای از علما فقہ را به شکلی نو، مورد بررسی قرار دادند و هم زمان در همان نشریه، قوانین دادگاه های آن روزگار را نیز تحلیل کردند). **۴۴**

۴۵- دوره تیسیر و آسانی:

در این دوره فقہ بسیار آسان شد و علمای عصر با زبانی ساده آن را در لباسی نو به طالبانش عرضه کردند؛ برای مثال، در فقہ شافعی کتاب «الفتاوی المنہجی» و در فقہ حنفی کتاب «الفتاوی الحنفی فی توبہ» **۴۵**

۱- اصول فقہ علمی است کہ در آن قواعد تعلیل قانون و دلیل های آن به صورت ویژه بررسی می شود

۴۵ دو مورد از آثار تألیفات دوره تیسیر فقہ اسلام را نام ببرید؟

الجدید» نگاشته شد^(۴۵) امروزه کتاب‌های بزرگ‌تری با روش آموزش جامع و آسان وجود دارند که دائرةالمعارف فقهی به حساب می‌آیند.^۲

امامان اربعه اهل سنت ۳۶ به چه کتاب‌ها اربعه می‌گویند؟
 (به امامان چهارگانه اهل سنت (در فقه و مذهب) که به اتقان علما و بزرگان امت، در میان ستارگان آسمان فقاقت جایگاهی بزرگ دارند، ائمه اربعه می‌گویند) این بزرگواران به ترتیب زمان عبارت‌اند از:

- ۱- نعمان بن ثابت (امام اعظم ابوحنیفه) رضی الله عنه پیشوای مذهب حنفی
- ۲- مالک ابن انس رضی الله عنه پیشوای مذهب مالکی
- ۳- محمد بن ادریس شافعی رضی الله عنه پیشوای مذهب شافعی
- ۴- احمد بن حنبل رضی الله عنه پیشوای مذهب حنبلی.^۳

۴۷ ائمه اربعه را به ترتیب زمان نام ببرید

گفتنی است که جز این پیشوایان بزرگ، در میان امت اسلامی بزرگان دیگری هم بودند که سبک و روش فقهی خود را داشتند و امام آن روش و سبک (مذهب) به حساب می‌آمدند اما (برای رعایت مصالح، گروهی از خیر خواهان امت اعلام کردند که بهتر است به همین چهار مذهب اکتفا شود تا ضمن حفظ روش‌های فقهی مشهور، گامی مهم در جهت اتحاد اسلامی برداشته شود) در اینجا مناسب است که به علت وجود پیروان مذهب حنفی و شافعی در ایران، امامان این دو مذهب را به اختصار معرفی کنیم. ۴۸ علت اکتفای خیر خواهان امت اسلام به مذاهب اربعه چه بود؟ چرا؟

۱- امام ابوحنیفه رضی الله عنه
 امام اعظم نعمان بن ثابت (مشهور به ابوحنیفه) در سال ۸۰ هجری در کوفه به دنیا آمد و در ۱۵۰ هجری در بغداد درگذشت.^۴ امام اعظم به تحلیل دقیق کتاب (قرآن) و سنت و توجه به اهداف و مقاصد شریعت

۱- هر دو کتاب به زبان فارسی ترجمه شده‌اند. از دبیران محترم خواهش می‌شود این کتاب‌ها را در کلاس به دانش‌آموزان بیشتر معرفی کنند.

۲- از جمله، کتاب‌هایی مثل «الموسوعة الفقهية الاسلاميه» اثر مرحوم وهبة الزحيلي.

۳- توجه داشته باشیم که در گذشته (در عصر امامان اربعه و حتی بعد از آنها) فقهای بزرگی بوده‌اند که سبک مستقل فقهی داشته‌اند اما پس از اکتفای امت به فقهای اربعه، مذهب آن بزرگواران از میان مردم رخت بر بسته است؛ از جمله آن بزرگان می‌توان به سعید بن مسیب و طبری اشاره کرد.

۴- در کتب غربی ناسن را «النعمان» ذکر کرده‌اند.

۴۹ امام ابوحنیفه چگونه شخصیتی بود؟ آرای فقهای حنفی در چه مسائل
بسیار تکلیف امام اعظم سبب چه شهرت؟ حرف اول در جهان اسلام میزند؟

بسیار اهمیت می داد و در این راستا به قیاس نیز توجه نمود. (ابوحنیفه مردی باهوش و متفکری ژرف اندیش بود و صریح و بی باک سؤالات شرعی همگان را با صراحت و شجاعت با ادله فقهی جواب می داد و از دین خدا دفاع می کرد. او در بحث و مجادله تبحر داشت و منطقی سخن می گفت. از لحاظ شخصیت ایمانی و عملی نیز بسیار ذاکر، مردمی و متواضع بود.) سبک تحلیلی امام اعظم (موجب شد پیشوایان مذهب حنفی در گذشته به اصول و قواعد فقه خدمات شایانی کنند) امروزه هم در مسائل دفاع از حقوق بشر و تبیین و توضیح مسائل آن، آرای فقهای حنفی در جهان اسلام حرف اول را می زند. از ویژگی های اخلاقی امام ابوحنیفه خودداری ایشان از توهین به رقبای خود و غیبت آنهاست؛ به طوری که اگر تمام کتب تاریخی را بررسی کنیم، حتی یک بار هم مشاهده نخواهیم کرد که ایشان زبان به دشنام، نفرین یا غیبت کردن از رقبای خود گشوده باشند. تاریخ مذاکرات معترف است که از جانب ایشان هیچ واکنش تهاجمی نسبت به اصحاب حدیث دیده نشده است (کتاب «الانار» از جمله آثار علمی ابوحنیفه است که احادیث در آن برحسب ابواب فقه مرتب گردیده) و علامه سیوطی حجتی مدعی شده که حتی امام مالک در تبویب «موطأ» خویش از ابوحنیفه پیروی کرده است (ابوحنیفه مقصد پرور نبوده بلکه سعی می کرده که مجتهد پرور باشد و در این کار، موفق نیز بوده است؛ به همین سبب همیشه به شاگردانش سفارش می کرده است که تا دلائل را نپرسیده اند، از او پیروی نکنند.) یکی از ابتکارات ایشان رونق «فقه استدلالی» میان دین جویان و دور کردن آنان از اندیشه تقلید محض بود. به همین دلیل، قیاس و رأی که حنفیه بدان استناد می کنند، مستند و مستدل است و این گونه نیست که مثلاً امام ابوحنیفه بگوید این مسئله جوابش این است؛ چون من می گویم. نقل شده است که ایشان در طول عمرش ۵۰ مرتبه به حج رفته و مدت ۶ سال در مکه اقامت داشته (این اقامت بیانگر آگاهی ایشان از احادیث و فتاوی متداول مکه و مدینه است) پیروان مذهب امام اعظم در پاکستان، هند، بنگلادش و چندین کشور عربی و در ایران در سیستان و بلوچستان، خراسان، ترکمن صحرا (گلوستان) و

۱- قیاس یکی از ادله اساسی فقه اسلامی است (گرچه در بین امت، مخالفانی هم دارد). شکل قیاس این گونه است که به خاطر وجود عینی (مثل زایل کردن عقل)، حکمی (مانند حرام بردن) به انجام دادن کاری (مثل مشروب خوردن) در دلیل شرعی (مثل قرآن و سنت) داده می شود. قرآن نویسدن شراب را حرام می داند و از آیات این کتاب آسمانی فهمیده می شود که علت این تحریم، مستی آور بودن آن است و حاصل مستی، زوال عقل است. حال اگر شراب به صورت شکلات عرضه شود، آنچه اهمیت دارد مستی آور بودن آن است. بنابراین، شکلات جامد با شراب مایع مقایسه می شود و به علت مستی آوری مشرب، حکم حرام بردن به شکلات مذکور داده می شود؛ این فرایند اجتهادی را قیاس می گویند. اهمیت قیاس را آنجا می توان دریافت که هنگام آمدن مواد مخدر به جوامع اسلامی، برخی از مردم استعمال آن را حرام نمی دانستند؛ چون معتقد بودند که در کتاب و سنت از آنها نامی برده نشده است؛ در حالی که تخدیر نوعی از انواع مستی است و این موارد را می توان با شراب مقایسه کرد.

۵۲ کتاب «الانار»، از کجاست؟ احادیث آن بر چه اساس مرتب شده است؟

۵۳ علت سفارش امام ابوحنیفه به شاگردانش در عدم پیروی بدون دلیل چه بود؟

۵۴ از ابتکارات امام اعظم در میان دین جویان چه بود؟ * رونق فقه استدلالی

۵۵ اقامت ۶ ساله امام ابوحنیفه در مکه بیانگر چیست؟

همچنین بخشی از استان هرمزگان و کرمان زندگی می کنند. ضمناً باشکوه ترین مدارس دینی اهل سنت در کجاست؟
 ایران، به خصوص شعب حفظ قرآنی، در مناطق حنفی نشین ایران است) از امام اعظم کتاب هایی جز کتاب
 الآثار، کتاب هایی به جا مانده است که از جمله آنها می توان «الفقه الاکبر» را نام برد. (دو کتاب امام ابوحنیفه را نام ببرید)

۲- امام شافعی رحمته الله علیه ۵۲ حیات علمی و ایمانی امام شافعی را در شهر مدینه و بغداد توضیح دهید؟
 محمد بن ادریس الشافعی در سال ۱۵۰ هجری در فلسطین متولد شد و در سال ۲۰۴ هجری
 در مصر درگذشت. دو ساله بود که پدرش را از دست داد. در همان سال، (مادرش او را به مکه
 (موطن اجدادش) برد و در آنجا پرورش علمی و ایمانی یافت؛ زبان و ادبیات عرب را آموخت و در هفت
 سالگی حافظ کل قرآن شد. نزد مسلم بن خالد، مفتی بزرگ مکه، علم دین و به ویژه فقه را آموخت.
 سپس، به مدینه رفت و در محضر امام مالک تحصیلاتش را ادامه داد. نزد آن بزرگوار در علم حدیث
 متبحر شد و کتاب «الموطأ» او را در مدت کوتاهی حفظ کرد. بعد از مرگ استاد بزرگش امام مالک، به
 یمن و پس از مدتی به بغداد کوچ کرد. در آنجا با سبک مخصوص علمای عراق (که اهمیت مخصوصی
 به رأی و اجتهاد می دادند) آشنا شد و با فقه های بغداد مناظرات جذابی داشت که مورد توجه اهل علم و
 ذوق قرار گرفت. در بغداد، امام احمد بن حنبل به خدمتش رسید و شیفته علم، ذکاوت، ادب و تعهد او
 شد. (۵۱) در سال ۲۰۰ هجری به مصر رفت و در برخی از آرا و نظراتش (که به مذهب قدیم مشهور
 است) تجدید نظر کرد و آرای جدیدی ارائه داد (به این نظرات امام شافعی «رأی جدید» می گویند). آن

بزرگوار سرانجام در سال ۲۰۴ هجری در مصر به ابدیت پیوست. ۵۷ امام شافعی چگونه شخصی بود؟
 (امام شافعی انسانی وارسته، نکته سنج، ادیب، خوش قلم و سخنور بود و با تأمل سخن می گفت.
 هنگام سخن گفتن مطالب را شیوا و زیبا بیان می کرد و چنان می نوشت که خواننده مطالبش را
 از شنونده سخنانش حیران تر می ساخت. او مهارتش را در شعر و ادبیات به خدمت علوم دینی
 درآورد. شافعی عالمی وارسته بود و همگان به علم و نبوایش معترف بودند) (۵۷) فقه شافعی ضمن توجه
 به کتاب (قرآن) و سنت، به رأی و قیاس هم توجه زیادی دارد. در واقع، ادله عقلی و نقلی را با هم (مجموعه)؟
 در آمیخته است. مردم مدینه در آن زمان امام شافعی را ناصر الحدیث می نامیدند؛ چون پیرو این
 نظریه بودند که:

جز به دستوری قال الله یا قال الرسول
 ره مرو، فرمان مده، حاجت مگو، حجت میار
 کسانی که اهل اندیشه و قیاس و رأی محور بودند اما در عین حال، نص را هم رها نمی کردند، مذهب

۱- این تعبیر را علما برای آثار مکتوب امام شافعی به کار می برند و معنایش این است که وی زبانی شیوا و قلمی رساتر از زبان شیوایش داشته است.
 ۲- سنایی غزنوی

مذهب قدیم: در دوره حضور در مکه مدینه و بغداد
 رأی جدید: در مصر از سال ۲۰۴ هجری تا تجدید نظر در
 (باز مذهب جدید) آراء قدیم

۵۸- بیروان مذهب شافعی (در چه تقاضا از حرم ساکنانند؟)

شافعی را بر می‌گزینند؟ (چون می‌دیدند که رأی در این مذهب جایگاه مهم و ویژه‌ای دارد) بی نهایت کیش‌ها و پیشه‌ها جمله ظل صورت اندیشه‌ها

۵۸ بیروان مذهب شافعی در مصر، عربستان، مالزی و همچنین در ایران در استان‌های یوشهر، هرمزگان، فارس، کردستان، آذربایجان شرقی و غربی و کرمانشاه و استان‌های شمالی ایران ساکن‌اند) از امام شافعی کتب مختلفی به جا مانده که از جمله آنها کتاب الام است.

۴ از کتاب امام شافعی: الام، الرسالة، احکام القرآن، انظار بیروان

اندیشه و تحقیق

- ۱- از سفرهای علمی امامان چهارگانه و ارتباط عاطفی و علمی آنها با هم، چه نتایجی می‌توان گرفت؟ توضیح دهید.
- ۲- منظور از ابراء چیست؟ چشم پوشی اختیار طلبکار از طلب حنفی نسبت به کسی یا اشئی من -
- ۳- منابع اصلی استنباط احکام اسلامی کدام‌اند؟ قرآن، سنت، اجماع و قیاس
- ۴- مجتهد در فهم احکام اسلام باید از چه علوم و موضوعاتی آگاهی داشته باشد؟ منبع مورد ص ۳۸
- ۵- درباره مذاهب کلامی (اشعری، ماتریدی معتزله و...) تحقیق کنید.

سوال ۱: الف- دفاع از حرم و دلوزن نسبت به قرآن کریم و سنت نبوی

ب- ا حیات و سترش فرهنگ و معارف اسلام

ج- آشنایی و تفاهم علما و متفکران در زمینه‌های اعتقادی، فقهی و -

د- آگاه کردن عامه از توطئه‌های دشمنان قرآن و سنت

ذ- توجه به اصل مهم اجتهاد در استنباط احکام

۱- رفع بدبینی‌ها و شبهات پیرامون اسلام و نیز مذاهب اسلام

دوره‌ها از هر گونه تکبر و غرور کاژبان و جرات و شجاعت در (۱- مثنوی معنوی، دفتر ششم)

رسورات اسلام